

ГЕНДЕРНА АСИМЕТРИЯ СТУДЕНТСТВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В 60-80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглянуто особливості формування гендерного складу студентства України у 60-80-ті рр. ХХ століття як виміру прихованого навчального плану. Досліджено передумови та особливості формування горизонтального та вертикального розподілу студентства за статтю, його вплив на формування професійної сегрегації, яка виступала важливим ресурсом формування гендерної культури радянського суспільства. Гендерний розподіл студентства, що створювався відповідно патерналістських настанов радянської влади у сфері відносин статей, обмежував освітні можливості та перспективи професійної самореалізації жінок. Він є впливовим фактором формування панівної гендерної культури, яка обґрунтовує, транслює та відтворює професійну сегрегацію і тим самим потенціює гендерний розрив у кар'єрних траєкторіях, доходах, доступі до ресурсів та прийнятті рішень.

Ключові слова: формування гендерної культури, прихований навчальний план, гендерна асиметрія.

Вступ. Система освіти є одним із визначальних чинників соціального, економічного та культурного розвитку країни. Отже саме вона постає одним із провідних інститутів запровадження у суспільстві гендерної культури, що базується на ідеалах рівності. Однак, те, що Україна, яка за індексом гендерного розриву посідає 64 місце у світі, знаходиться за показником "освіта" на 27, а за показником "політичні права та можливості" – на 119 [1: 8-12], свідчить, що сьогодні вища школа не може впоратися із цим завданням.

У процесі реалізації рівних прав на освіту існують певні нюанси, відмінності та обмеження, що гендерно забарвлюють освітні можливості студентства та подальшу професійну траєкторію, сприяючи відтворенню гендерної нерівності. При відсутності прямих дискримінаційних практик це здійснюється через прихований навчальний план, що вміщує імпліцитні форми і смисли освіти – цінності, диспозиції, норми, аттїтуди та навички традиційної культури, які транслюються незалежно від мети уроку чи предмету [2]. Вимірами прихованого навчального плану постають зміст навчання, ті відносини, що складаються між учасниками навчально-виховного процесу, організація діяльності закладу освіти – і, зокрема, гендерна асиметрія студентства. Професійна сегрегація, відображенням якої вона є, виступає одним із важливих ресурсів гендерування, а отже й формування гендерної культури. Сутність та зміст гендерної культури, а також умови та засоби її формування в сучасній вищій школі знайшли відображення у роботах О. М. Кікінеджи, О. Б. Кізь, Л. М. Олійник, П. П. Терзі, С. В. Яшник та інших. До історичного досвіду гендерного виховання і освіти студентської молоді України зверталися В. О. Гайденок, Т. О. Дороніна, В. П. Кравець, О. Б. Петренко тощо. Проте, питання гендерної асиметрії студентства як виміру прихованого навчального плану вищої школи України в 60-х – 80 роках ХХ ст. висвітлювалися лише фрагментарно.

Мета статті: розглянути форми і виявити причини гендерної асиметрії студентства у вищій школі України в 60-80-ті рр. ХХ ст. як виміру прихованого навчального плану та чиннику формування гендерної культури

Результати дослідження. Уявлення про рівноправ'я чоловіків і жінок, що існує в українському суспільстві, у буденній свідомості навіть не піддається сумніву та виступає фундаментом гендерної культури сучасного українського суспільства. Воно бере витоки від конституційно проголошеного в СРСР у 1936 році рівноправ'я жінок та чоловіків. Це потребує уточнення – рівноправ'я у специфічно радянському розумінні. Саме ця специфіка визначала формування горизонтальної та вертикальної гендерної сегрегації на ринку праці в СРСР попри проголошеної рівності "у всіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя". Горизонтальна професійна сегрегація виявляється у нерівномірному розподілі статей по різних професійним галузям, вертикальна – у нерівномірному розподілі статей по посадовій ієрархії та стагусним посадам.

Конституція 1977 року декларувала: "Жінка і чоловік мають в СРСР рівні права. Здійснення цих прав забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей в отриманні освіти та професійної підготовки, у праці, винагороді за неї і просуванні по роботі, у громадсько-політичній і культурній діяльності, а також спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок; створенням умов, що дають жінкам можливість поєднувати працю із материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям, поступове скорочення робочого часу жінок, які мають малолітніх дітей" [3].

Тобто, найважливішими критеріями рівності визнавалися доступ до освіти і праці. Дійсно, частка жінок у зайнятому населенні в СРСР значно перебільшувала аналогічні світові показники – у 1970 році в

СРСР жінки складали більше половини всіх працівників народного господарства, тоді як у країнах Європи – лише 29,1 %, Північної Америки – 26,6 %, Азії – 23,4 %, Африки – 23,8 %, Латинської Америки – 12,2 % [4]. Особливістю гендерного складу радянського кадрового потенціалу було те, що жінки помітно переважали серед фахівців із вищою і середньою спеціальною освітою. Так, у 1986 році в Україні, де кадровий склад робітників і службовців на 52 % був жіночим, частка жінок серед спеціалістів із вищою та середньою спеціальною підготовкою дорівнювала 60 % [розраховано за 5: 415-420].

Масштабне залучення жінок до висококваліфікованої праці стало прямим наслідком радянської освітньої політики, що створила широкі можливості безкоштовного отримання освіти незалежно від статі. В країні швидко зростала кількість осіб із вищою освітою, причому серед жінок швидше, аніж серед чоловіків. Наприкінці 80-х років відсоток жінок серед студентів вищих навчальних закладів в СРСР дорівнював 53,9 % та перебільшував відповідні показники більшості розвинутих країн світу – Франції, США, Італії, Австрії, Японії тощо [6: 244].

Проте, Конституція, а також трудове, шлюбне та соціальне законодавство закріпили за жінками разом із загальним громадянським правом та обов'язком "сумлінно трудитися на користь вітчизни", відповідальність за виховання дітей, побутові обов'язки. Оскільки репродуктивна праця жінок не враховувалася як економічна участь, а натомість "підтримка материнства і дитинства" розглядалася як пріоритет соціальної політики, жінки опинялись в уразливому становищі користувачів соціальних пільг, що потребують державної турботи. Специфічно радянський підхід до рівноправ'я статей втілювався в офіційному гендерному контракті матері-трудівниці (так зване "подвійне навантаження"). Задля створення умов поєднання щасливого материнства із працею Програмою КППС приписувалося надавати жінкам "відносно більш легкі і, в той само час, достатньо оплачувані роботи" [7: 97].

На практиці це втілювалося в тім, що кваліфіковані та високоосвічені радянські жінки брали трудову участь у галузях із меншою зарплатою – так, у торгівлі і громадському харчуванні, де жінок було 82 %, вона дорівнювала 152,8 карб., в охороні здоров'я, фізкультурі та соціальному забезпеченні (жінок – 81 %) – 134,9 карб., у народній освіті (жінок – 75 %) – 155,7 карб., у культурі (жінок – 73 %) – 118,1 карб. тощо. У той само час, середня заробітна плата по республіці дорівнювала 195,6 карб., в маскулінізованій промисловості – 215,7 карб., на транспорті – 228,1 карб., у будівництві – 244,6 карб. [5: 416-431]. Водночас, незважаючи на більший рівень професійної підготовки, жінки складали лише близько 15 % керівних кадрів різного рівня. Особливо красномовно це виявлялося у такій фемінізованій сфері професійної діяльності, як освіта, де жінки становили 75 % працівників [5: 465] і лише п'яту частину керівників закладів освіти усіх рівнів [6: 22-23].

Таким чином, жіночими виявлялися сфери діяльності не лише такі, що відповідали стереотипам щодо жіночих ролей у суспільстві (турбота, підтримка, обслуговування), а й такі, що відрізняються невисокою заробітною платою та незначними можливостями кар'єрного зростання. Таким чином, в умовах безпрецедентного залучення жінок у суспільне господарство, патерналістською політикою радянського уряду створювалися передумови для виокремлення і закріплення сфер жіночої діяльності у суспільстві. Хоча зазначені вище тенденції фемінізації сфер професійної діяльності є загальними для більшості розвинених країн, в СРСР саме через високу економічну участь жінок вони суттєво впливали на гендерну культуру суспільства.

Формування гендерної асиметрії студентів вищої школи мало характер сталої тенденції. Як елемент прихованого навчального плану воно здійснювалося завдяки механізмам прямого чи опосередкованого, навмисного чи ненавмисного регулювання статевого складу студентства по горизонталі чи по вертикалі. Горизонтальне розшарування контингенту студентів, яке відбивало та відтворювало професійну сегрегацію ринку праці, виявлялося як у статевому розподілі різних типів навчальних закладів, так і у розподілі спеціальностей у межах самого закладу [8: 367]. Вузи промисловості та будівництва, транспорту і зв'язку, у яких навчалася 43 % студентства, нараховували 60 % чоловіків, сільськогосподарські – 35 %, тоді жінки складали 71 % студентства освіти, мистецтва і кінематографії, 70 % – вузів економіки і права, 63 % – охорони здоров'я, фізичної культури та спорту [5: 426-427].

Обмеження щодо отримання певних напрямів вищої освіти стосувалися, переважно, жінок та прямо мотивувалися турботою про їх репродуктивне здоров'я. Прийняття у 70-х роках переліку шкідливих для здоров'я та майбутнього материнства професій, у яких було заборонено застосовувати жіночу працю, привело до розробки відповідних наказів Міністерства охорони здоров'я та Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти щодо медичного відбору осіб, що поступають у вищі навчальні заклади. Серед повних та часткових обмежень через хвороби, рекомендації містили перелік спеціальностей вищих навчальних закладів, на які обмежувався прийом жінок. За станом на 1976 рік цей список нараховував 25 спеціальностей [9]. Прямо мотивовані необхідністю збереження репродуктивної функції жінок, передусім – фертильного віку, такі обмеження сприяли закріпленню патріархатних уявлень про головне призначення жінки, її соціальну функцію, про професійну меншовартість жіночої праці. Іншим наслідком такого підходу стала уразливість чоловіків перед шкідливими умовами праці, адже акцент на охороні здоров'я жінок дозволяв уникнути

проблеми безпеки праці та автоматизації виробництва. Ненавмисне заохочувалося ризикована поведінка для чоловіків із халатним ставленням до власного здоров'я.

Специфіка радянського законодавства у сфері вищої освіти полягала у тім, що при значній кількості відомств, яким підлягали вищі, існували численні підзаконні та нормативні акти, що навіть при відсутності прямих заборон обмежували можливості представників певної статі щодо отримання освіти у певній галузі – наприклад військової. Якщо радянський жіночий гендерний контракт передбачав реалізацію функцій матері-трудівниці, то у гіпермаскулінній мілітаризованій державі чоловічий відбивався у термінах "трудівник" та "захисник". На початку 90-х років на території України знаходилася частина загальної системи вищої військової освіти СРСР – 34 військово-навчальні заклади і 73 військові кафедри цивільних вузів [10: 5]. Такі кафедри створювалися з метою підготовки офіцерів запасу з числа студентів цивільних вузів. Законом СРСР "Про загальний військовий обов'язок" (1967 р.) студентам, що пройшли підготовку за програмою кафедри надавалася відстрочка від призову на дійсну військову службу [11], але, як правило, вони вже не призывалися. Це підвищувало привабливість вишів із військовими кафедрами для чоловіків, позначаючись на статевому складі студентів.

Так само законом військовослужбовцям, звільненим із дійсної військової служби, надавалися переваги при вступі у вищі навчальні заклади. Зокрема, з метою здолання фемінізації учительських кадрів, що значно посилилася у 70-80-х рр., особлива увага приділялася залученню до вищих педагогічних навчальних закладів юнаків. Для підвищення привабливості педагогічної професії, юнаки демобілізовані з лав Збройних сил, отримували переваги при прийомі на підготовчі відділення, а також забезпечувалися гуртожитком та стипендіями. Такий підхід був рекомендований як провідний для усіх педвузів [12: 210-211, 226-228]. Вирішити проблему фемінізації освітньої галузі таким шляхом не вдалося, проте це сприяло посиленню статевого розподілу спеціальностей у межах вузу.

Оскільки дійсна військова служба була громадянським обов'язком усіх чоловіків, а для жінок передбачалася військова служба лише на добровільних основах, військові вузи та кафедри виявлялися малодоступними для дівчат, а пільги для вступу до вищих навчальних закладів для звільнених у запас військових службовців поширювалися лише на звільнених із дійсної служби, тобто на юнаків. Щоправда, дівчат також готували до виконання обов'язку щодо захисту соціалістичної батьківщини – але на відміну від хлопців, не до військової справи, а до медичної допомоги. Починаючи з 1960 року згідно Постанови Ради Міністрів СРСР від 2 квітня 1960 № 356-145 і розпорядження Ради Міністрів СРСР від 25 вересня 1962 № 2684 у всіх гуманітарних вузах були створені кафедри Цивільної оборони, діяльність яких мала яскраву гендерну забарвленість – вони готували студенток для резерву кадрів середнього медичного персоналу цивільної оборони, а студентів – до викладання основ цивільної оборони в середніх школах. В педагогічних вузах програму підготовки медичних сестер проходили студентки всіх факультетів, крім факультету фізичного виховання. Після закінчення курсів студентки складали державні іспити, одержували свідчення медсестер запасу й ставали на військовий облік. Диплом медичних сестер надавав можливість працювати в подальшому на посаді медичної сестри у лікувально-профілактичному закладі [13: 339]. Отже, у підготовці до зміцнення обороноздатності країни зберігався гендерний підхід, цілком відповідний традиційним гендерним настановам – хлопці – захисники, дівчатка – в медицині.

Крім офіційних, існували і неписані правила щодо доступу дівчат до деяких видів професій та напрямків вищої освіти. Так, дівчат не брали в особливо престижні навчальні заклади: в Московський державний інститут міжнародних відносин – на факультет міжнародних відносин, в Московський державний університет – на відділення міжнародної журналістики, в Інститут Військових перекладачів, а також у військові та міліцейські училища і вузи [14: 125]. Існування таких заборон, на наш погляд, стало прямим відображенням професійних гендерних стереотипів та практик, властивих традиційній культурі.

Організація навчально-виховного процесу у вищій школі як вимір прихованого навчального плану трансливала смисли, що сприяли вертикальному гендерному розподілу студентства. Яскраво це виявлялося в діяльності вузівського комсомолу. Партія здійснювала управління та керівництво системою комуністичного виховання студентів через відділи науки та навчальних закладів при ЦК КПРС, яким підлягали секретарі та відділи студентської молоді ЦК ВЛКСМ. У свою чергу, комітет комсомолу ВНЗ та факультетів, бюро курсових комсомольських організацій та групори академічних груп разом із радами вузу і факультетів, адміністративними та профспілковими органами, керівними органами громадських організацій, кураторами, органами студентського самоврядування і т. д. розглядалися як складники керуючої системи управління комуністичним вихованням. Добровільна обов'язковість членства в комсомолі обумовлювала формально-статистично гендерний паритет в ньому, як і те, що члени ВЛКСМ складали абсолютну більшість студентів вищих навчальних закладів. У 1972 році комсомол України на 55,3 % складався з жінок. 7,3 % комсомольців України були студентами вищих навчальних закладів [15: 4]. Як відомо, суспільна діяльність комсомолу мала яскравий ідеологічний уклін, а його реальна участь в громадсько-політичному житті країни була мінімальною, проте помітною. Мабуть тому в ньому відбилася специфіка радянського підходу до політичної участі жінок – жінки або відсутні в політиці, або виконують в ній другорядні ролі.

Так, відсоток жіночого прошарку у складі перших секретарів комсомольських організацій за даними 1967 коливався від 4,5 % у Хмельницькій області до 28 % у Запорізькій, тоді як у складі других секретарів – від 36,3 % у Черкаській області до 62,5 % у Миколаївській. Найбільший сукупний прошарок перших та других секретарів не перебільшував 43 % (Вінницька область). Відділ комсомольських організацій ЦК ЛКСМУ не вбачав необхідності збільшувати прошарок жінок, якщо кількість їх серед перших секретарів перевищувала 15-18 %, тоді як при загальній кількості 30 %, подальше збільшення мало бути погодженим з ОК РКСМУ [16: 1-10]. Аналогічним чином, наприклад, дівчата виявилися в меншості серед делегатів республіканського зльоту студентів-активістів, що відбувся у Києві 17-21 лютого 1969 р. – Харківська область послала 247 делегатів, з них лише 64 дівчини [17: 122-133], а Ровенська – 27, з яких дівчат 11 [18: 49-51]. Не секрет, що школа комсомольського активізму ставала стартовою площадкою професійної та громадської кар'єри молодого фахівця. Таким чином, система лідерства та управління, що існувала у вузівському комсомолі, при формальній рівності освітніх прав та можливостей студентів незалежно від статі, сприяла вертикальному їх розшаруванню – звичайно не на користь жінок, закладаючи підмурок майбутній нерівності.

Висновки. Не можна не погодитись, що професійний розподіл за принципом статі зазвичай перетворюється на побудову ієрархії у царині соціальної та економічної оцінки функції, які виконуються чоловіками та жінками; така оцінка є не на користь жінок, а її результатом є очевидна нерівність між статями [19: 5]. Підґрунтя такого розподілу закладається ще у системі освіти, і передусім – вищій, що забезпечує формування кадрового потенціалу країни.

Формування гендерної асиметрії студентства України в 60-80-ті роки ХХ століття, що супроводжувало процеси виокремлення і закріплення сфер жіночої / чоловічої діяльності у суспільстві, значною мірою зумовлювалося особливостями внутрішньої політики радянського уряду. У горизонтальній площині воно відбувалося шляхами: а) прямого регулювання можливостей отримати вищу освіту певного напрямку відповідно до вимог медичного відбору осіб, що поступають у вищі навчальні заклади залежно від статі; б) при відсутності прямих заборон, опосередкованим регулюванням можливості щодо отримання освіти у певній галузі через численні підзаконні та нормативні акти; в) неписаними правилами щодо доступу дівчат / юнаків до деяких видів професій та напрямків вищої освіти, що були прямим відображенням професійних гендерних стереотипів та практик, властивих традиційній культурі.

Передумови вертикального розшарування студентства у прихованому навчальному плані трансливалися через діяльність вузівського комсомолу. Наймасовіша молодіжна організація в СРСР брала мінімальну, але демонстративну участь у громадсько-політичному житті країни, відбиваючи специфіку радянського підходу до політичної участі жінок – знаходження на виконавських посадах. Оскільки школа комсомольського активізму була стартовою площадкою професійної та громадської кар'єри молодого фахівця, система лідерства та управління, що існувала у вузівському комсомолі, при формальній рівності прав та можливостей студентів, сприяла вертикальному статевому їх розшаруванню, закладаючи підмурок майбутній нерівності.

Через прихований навчальний план, важливим виміром якого є організація навчально-виховного процесу, що виявляється серед іншого в горизонтальному та вертикальному гендерному розподілі студентів, трансливалися (і транслуються досі) гендерні стереотипи про другорядність професійної та суспільної діяльності жінок, яким відводилися допоміжна, вторинна функція, про меншовартість їх професійного внеску, про пріоритетність для них приватного, особистого життя, їх нездатність до управління та керівної справи тощо. Характеристики, які накладаються на певну стать через такі стереотипи та зумовлюють цей розподіл, відбивають настанови, упередження та очікування традиційної гендерної культури патріархатного типу. Гендерний розподіл студентської молоді, що стає передвісником майбутньої гендерної сегрегації – як вертикальної так і горизонтальної, обмежує освітні можливості та можливості професійної самореалізації для жінок. Тому він є впливовим фактором формування гендерної культури, яка обґрунтовує, транслує та відтворює професійну сегрегацію і тим самим потенціоє гендерний розрив у кар'єрних траєкторіях, доходах, доступі до ресурсів та прийняття рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. The Global Gender Gap Report 2013 / [Klaus Schwab, Börge Brende, Saadia Zahidi, Yasmina Bekhouche, Annabel Guinault, Aimee Soo, Ricardo Hausmann, Laura D. Tyson]. – Geneva : World Economic Forum, 2013. – 388 p.
2. Руденский Е. В. Критическая педагогика – социологическая теория образования : сущность, концепция и методология [Електронний ресурс] / Е. В. Руденский. – Режим доступу : <http://www.victimolog.ru/index.php/articles/86-kriticheskaya-pedagogika-sotsiologicheskaya-teoriya-obrazovaniya-sushchnost-kontseptsiya-i-metodologiya>.
3. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г. // Очерк истории Советской Конституции / Ю. С. Кукушкин, О. И. Чистяков. – М. : Политиздат, 1987. – С. 315–365
4. Большая советская энциклопедия : в 30 томах / [гл. ред. А. М. Прохоров]. - М. : Сов. энцикл., 1969–1978. – Том 9 : Евклид–Ибсен. – 1972. – 622 с.

5. Народное хозяйство СССР за 70 лет : Юбилейный статистический ежегодник / Государственный комитет СССР по статистике ; [отв. за вып. Л. А. Уманский]. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 766 с.
6. Народное образование и культура в СССР. Статистический сборник / Госкомстат СССР. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 432 с.
7. Программа Коммунистической партии Советского Союза. – М. : Госполитиздат, 1961. – 144 с.
8. Петрученя Г. Г. Гендерна стратифікація студентства вищої школи України в 60-80-ті роки XX століття / Г. Г. Петрученя // Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" : [збірник наукових праць]. – Вип.27. – Дод. 1, Т. УІ (39). : Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору" – К. : Гнозис, 2012 – С. 366–376.
9. Приказ Министерства здравоохранения СССР № 542 , Министерства высшего и среднего специального образования СССР № 464 от 26 мая 1976 года "О введении в действие методических указаний по медицинскому отбору лиц, поступающих в высшие учебные заведения" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law7.ru/legal2/se14/pravo1498/index.htm>.
10. Голик М. М. Формування вищої військової освіти в Україні (1992 – 1998 рр.). : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 20.02.22 "Військова історія" / М. М. Голик. – Львів – 2000 – 21 с.
11. Закон СССР "О всеобщей воинской обязанности" от 12 октября 1967 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15381.htm>.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Фонд 7, Опис 20. Справа 673. Звіти ОК ЛКСМУ про цільовий комсомольський набір до педвузів, вересень 1970 – 238 арк.
13. Полвека на службе медико-профилактического образования студентов педагогического вуза / [Соломин В. П., Бахтин Ю. К., Буйнов Л. Г., Макарова Л. П., Морозов М. А., Сопко Г. И.] // Молодой ученый. – 2012 – № 9. – С. 337–345.
14. Ярская-Смирнова Е. Р. Гендерная социализация в системе образования : скрытый учебный план / Е. Р. Ярская-Смирнова // Равные права и равные возможности женщин и мужчин в сфере высшего образования. Гендерное образование в России : [сборник материалов] / [Баллаева Е. А., Воронина О. А., Лунякова Л. Г.]. – М. : Макс-Пресс, 2008. – С. 125–137.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Фонд 7, Опис 20. Справа 811. Статистичний звіт про склад комсомольської організації Української РСР і підсумки річної звірки складу ЛКСМУ на 1 січня 1972 р. – 29 арк.
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Фонд 7, опис 20, Справа 218. Пропозиції відділу комсомольських організацій щодо покращення жіночого прошарку у складі секретарів райкомів і міськкомів комсомолу, 1967 р. – 16 арк.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Фонд 7, Опис 20. Справа 509. Стенограма зльоту студентів-активістів Харківської області, присвяченого 100-річчю з дня народження В. І. Леніна, 9 лютого 1969 – 135 арк.
18. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Фонд 7, Опис 20. Справа 506. Протоколи звіту студентського активу вищих учбових закладів Ровенської області, 10 лютого 1969. – 54 арк.
19. Жоан П. Комплексний гендерний підхід у системі інспекції праці України [Електронний ресурс] / Жоан Палет і Віларо. – Київ : Міжнародне бюро праці, 2010. – 48 с. – Режим доступу : www.gender.ilo.org/ua/DocLib1/Публікації/LIS%20study_UKR.pdf.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. The Global Gender Gap Report 2013 / [Klaus Schwab, Börge Brende, Saadia Zahidi, Yasmina Bekhouche, Annabel Guinault, Amey Soo, Ricardo Hausmann, Laura D. Tyson]. – Geneva : World Economic Forum, 2013. – 388 p.
2. Rudenskiy E. V. Kriticheskaya pedagogika – sotsiologicheskaya teoriya obrazovaniya : sushchnost', kontseptsiya i metodologiya [Critical Pedagogy – Sociological Educational Theory : the Nature, Concept and Methodology] [Elektronnyy resurs] / E. V. Rudenskiy. – Rezhym dostupu : <http://www.victimolog.ru/index.php/articles/86-kriticheskaya-pedagogika-sotsiologicheskaya-teoriya-obrazovaniya-sushchnost-kontseptsiya-i-metodologiya>.
3. Konstitutsiya (Osnovnoy Zakon) Soyuz Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik. Prinyata na vnocherednoy sed'moy sessii Verkhovnoy Soveta SSSR devyatogo sozyva 7 oktyabrya 1977 g. [Constitution (Fundamental Law) of the Union of Soviet Socialist Republics. Admitted on the Unscheduled Seventh Session of Verkhovna Rada of Soviet Socialist Republic of the Ninth Convocation on the 7 October 1977]. // Ocherk istorii Sovetskoy Konstitutsii [Outline of the Soviet Constitution] / Yu. S. Kukushkin, O. I. Chistyakov. – М. : Politizdat, 1987. – S. 315–365.
4. Bol'shaya sovetskaya entsiklopediya [Great Soviet Encyclopedia] : v 30 tomakh / A. M. Prokhorov. – М. : Sov. entsikl., 1969–1978. – Tom 9 : Evklid–Ibsen. – 1972. – 622 s.
5. Narodnoe khoziaystvo SSSR za 70 let : Yubileyny statisticheskiy ezhegodnik [The USSR National Economy for 70 years : the Anniversary Statistical Yearbook] / Gosudarstvennyy komitet SSSR po statistike ; [otv. za vyp. L. A. Umanskiy]. – М. : Finansy i statistika, 1987. – 766 s.
6. Narodnoe obrazovanie i kul'tura v SSSR. Statisticheskiy sbornik [National Education and Culture in the Soviet Union. Statistical Collection] / Goskomstat SSSR. – М. : Finansy i statistika, 1989. – 432 s.
7. Programma Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Soyuz [The Programme of the Communist Party of the Soviet Union]. – М. : Gospolitizdat, 1961. – 144 s.
8. Petruchenya G. G. Genderna stratyfikatsiya studentstva vyshchoyi shkoly Ukrayiny v 60-80-ti roky XX stolittya [Gender Stratification of Students of Higher Education in Ukraine in the 60-80th Years Of the Twentieth Century] / G. G. Petruchenya // Gumanitarnyy visnyk derzhavnogo vyshchogo navchal'nogo zakladu "Pereyaslav-Khmeln'hts'ky derzhavnyy pedagogichnyy universytet imeni Grygoriya Skovorody" [Humane Journal of the state

- Higher Educational Establishment "Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University Named after Grygoriy Skovoroda" : [zbirnyk naukovykh prats]. – Vyp.27. – Dod. 1, T. VI (39). : Tematychnyy vypusk "Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti integratsiyi do yevropeys'kogo osvितn'ogo prostoru". – K. : Gnozys, 2012 – S. 366–376.
9. Prikaz Ministerstva zdravookhraneniya SSSR № 542, Ministerstva vysshogo i srednego spetsial'nogo obrazovaniya SSSR № 464 ot 26 maya 1976 goda "O vvedenii v deystvie metodicheskikh ukazaniy po meditsinskomu otboru lits, postupayushchikh v vysshie uchebnye zavedeniya" [The Decree of the USSR Ministry of Health № 542, the Ministry of Higher and Secondary Special Education of the USSR from № 464 of May 26, 1976 "On the Introduction of Methodological Instructions for the Selection of Medical People Entering Higher Educational Institutions"] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.law7.ru/legal2/se14/pravo1498/index.htm>.
 10. Golik M. M. Formuvannya vyshchoyi viys'kovoyi osvity v Ukraini (1992 – 1998 rr.). [Forming the System of Military Education in Ukraine (1992-1998)] : avtoref. dys. na zdobuttya naukovoogo stupenya kand. istorychnykh nauk. Spetsial'nist' 20.02.22 "Viys'kova istoriya". – L'viv – 2000 – 21 s.
 11. Zakon SSSR "O vseobshhey voinskoy obyazannosti" ot 12 oktyabrya 1967 goda [The Law of the USSR "On the Universal Military Duty" from the 12 of October 1967] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15381.htm>.
 12. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv gromads'kykh ob'ednan' Ukrainy. Fond 7, Opys 20. Sprava 673. Zvity OK LKSMU pro tsil'ovyy komsomol's'kyy nabir do pedvuziv, veresen' 1970 – 238 ark. [Central State Archive of Public Associations of Ukraine. Fund 7, Description 20. Case 673. Reports OK LKSMU on the Oriented Communist Enrolment to the Pedagogical Educational Establishments, September 1970 – 238 Page].
 13. Polveka na sluzhbe mediko-profilakticheskogo obrazovaniya studentov pedagogicheskogo vuza [Half a Century at a Service of Medical and Preventive Students' training in the Pedagogical University] / [Solomin V. P., Bahtin Ju. K., Buynov L. G., Makarova L. P., Morozov M. A., Sopko G. I.] // Molodoy uchionyy [Young Scientist]. – 2012. – № 9. – S. 337–345.
 14. Yarskaya-Smirnova E. R. Gendernaya sotsializatsiya v sisteme obrazovaniya : skrytyy uchebnyy plan [Gender Socialization in the Educational System : the Hidden Curriculum] / E. R. Yarskaya-Smirnova // Ravnye prava i ravnye vozmozhnosti zhenshchin i muzhchin v sfere vysshogo obrazovaniya. Gendernoe obrazovanie v Rossii [Equal Rights and Equal Possibilities of Women and Men in the sphere of higher Education. Gender Education in Russia] : [sbornik materialov] / [Ballavaeva E. A., Voronina O. A., Lunyakova L. G.]. – M. : Maks-Press, 2008. – S. 125–137
 15. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv gromads'kykh ob'ednan' Ukrainy. Fond 7, Opys 20. Sprava 811. Statystychnyy zvit pro sklad komsomol's'koyi organizatsii Ukrainy's'koyi RSR i pidsumky richnoyi zvirki skladu LKSMU na 1 sichnya 1972 r. – 29 ark. [Central State Archive of Public Associations of Ukraine. Fund 7, Description 20. Case 811. The Statistical Report on the Contents of the Communist Organization of the Ukrainian Soviet Socialist Republic and Results of the Annual Revise of the LKSMU Contents on the 1 January 1972 – 29 Page].
 16. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv gromads'kykh ob'ednan' Ukrainy. Fond 7, opys 20, Sprava 218. Propozytsiyi viddilu komsomol's'kykh organizatsiy shchodo pokrashchennya zhinochogo prosharku u skladi sekretariv raykomiv i mis'kkomiv komsomolu, 1967 r. – 16 ark. [Central State Archive of Civil Organizations of Ukraine. Fund 7, Description 20, Case 218. Proposals of the Department of Communist Organizations towards the Improvement of Feminine Strata in the Structure of the District and City Committees' Secretaries, 1967. – 16 Page].
 17. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv gromads'kykh ob'ednan' Ukrainy. Fond 7, Opys 20. Sprava 509. Stenograma z'lotu studentiv-aktyvistiv Kharkivs'koyi oblasti, prysvyachenogo 100-richchyu z dnya narodzhennya V. I. Lenina, 9 lyutogo 1969 (ukr.) – 135 ark. [Central State Archive of Civil Organizations of Ukraine. Fund 7, description 20. Case 509. The Short-Hand Report of Students-Activists' Meeting of Kharkiv Region, Dedicated to the 100th Anniversary from V. I. Lenin's Birthday, the 9 of February 1969 (Ukrainian). – 135 Page].
 18. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv gromads'kykh ob'ednan' Ukrainy. Fond 7, Opys 20. Sprava 506. Protokoly zvit student'skogo aktyvy vyshchyykh uchbovykh zakladiv Rovenskoyi oblasti, 10 lyutogo 1969. – 54 ark. [Central State Archive of Public Associations of Ukraine. Fund 7, Description 20. Case 506. Records of the Students' Report of Higher Educational Establishments in Rivne Region, the 10 of February 1969 – 54 Page].
 19. Zhoan P. Kompleksnyy gendernyy pidhhid u systemi inspektsiyi pratsi Ukrainy [Complex Gender Approach in the System of the Labour Inspection of Ukraine] [Elektronnyy resurs] / Zhoan Palet i Vilaro – Kiyv : Mizhnarodne byuro pratsi, 2010. – 48 s. – Rezhym dostupu : www.gender.ilo.org.ua/DocLib1/Publikacii/LIS%20study_UKR.pdf.

Матеріал надійшов до редакції 17.02. 2014 р.

Петрученя А. Г. Гендерная асимметрия студенчества в Украине как фактор формирования гендерной культуры (60- 80-е годы XX века).

Рассмотрены особенности формирования гендерной асимметрии студенчества Украины в 60-80-е годы XX века как измерения скрытого учебного плана. Исследованы предпосылки и особенности формирования горизонтального и вертикального распределения студенчества по полу, его влияние на формирование профессиональной сегрегации, которая выступала важным ресурсом формирования гендерной культуры советского общества. Гендерная асимметрия студенчества, состоявшая под значительным влиянием патерналистской советской политики в сфере отношений полов, ограничивала образовательные возможности и перспективы профессиональной самореализации женщин. Доказано, что гендерная асимметрия студенчества является влиятельным фактором формирования господствующей гендерной культуры, которая обосновывает, транслирует и воспроизводит

профессиональную сегрегацию, потенцирует этим гендерный разрыв в карьерных траекториях, доходах, доступе к ресурсам и принятию решений.

Ключевые слова: *формирование гендерной культуры, скрытый учебный план, гендерная асимметрия.*

Petruchenya G. G. Gender Students Asymmetry in Ukraine as a Factor of the Gender Culture Formation (the 60-80-ies of the XX Century).

Features of the Ukrainian students' gender asymmetry formation in the 60-80th years of the XX century as the measurement of the hidden curriculum is discussed. The preconditions and forming peculiarities of the horizontal and vertical students' distribution by gender, its effect on the occupational segregation formation, which acted as an important resource of the gender culture of the Soviet society, are considered. Gender students' asymmetry, formed under the considerable influence of the Soviet paternalistic policy in gender relations, limited the educational opportunities and prospects of the professional women's self-realization. It is proved that students' gender asymmetry is an influential factor of the dominant gender culture formation, which justifies, broadcasts and reproduces the occupational segregation, potentiates by this the gender gap in career trajectories, incomes, access to resources and decision-making.

Key words: *gender culture formation, hidden curriculum, gender asymmetry.*